

10. Ölüm Yıldönümünde Halikarnas Balıkçısı

Halikarnas Balıkçısı'nın yansıttığı dünya

Konur ERTOP

Halikarnas Balıkçısı'nın öyküleri, romanları; hatta tarihsel denizcilik serüveni romanları tutarlı öğelerle özgün bir dünya oluşturur. Bunda dışımızdaki çevrenin, gözlediğimiz yaşamın somut yanları bulunmaktadır. Bu somutluk ilkin doğaya ait gözlem ve değerlendirmelerde kendini göstermektedir.

Bodrum mahkûmu ve Bodrum tutkunu yazarın kendi yaşamının tragedyası arasından keşfettiği doğa, gözden uzak kalmış bir Ege kasabasının gerçekçi olarak öntümüze serilir. Uyandırdığı özlemler, taşıdığı zenginlikler, yapıcı ve yıkıcı nitelikleriyle deniz, edebiyatımızda ilk defa bu kadar geniş bir tema olarak ele alınır. Deniz insanlarının yaşamları, sorunları sergilenir. Doğa ve insan gerçekçi, yaşamı yoruma kavuşturacak bir tarih bilinci çerçevesinde ele alınır.

Onun yapıtında durgun ya da fırtınalı deniz, bugün tüketim sanayinin ayrıntılara boğduğu araç gerecin bulunmadığı bir dönemde ayrıntılarıyla canlandırdığı deniz altı, insanın hesaplaştığı, alt ettiği, zaman zaman yenildiği ama yılıp uzaklaşmadığı doğayla ilgili olgular ortaya çıkar.

SÜRGÜNDEN ÖNCEKİ YAZI ETKİNLİĞİ

Bütün bunlar onun yaşamına bağlı bir raslantıyla karşılaşmış olduğu gerçekler değildir. Bodrum'a sürgün gitmeden de uzun bir yazı etkinliği olmuştur. Deniz onun yaşamına çocukluk ve ilk gençlik döneminin izlenimleriyle de etkiler kazınmıştı. Coşkulu kişiliği doğada bizim göremediklerimizi onun görmesini sağlamakta, bizim yakalayamadığımız anlamları bulup çıkarmasına olanak vermektedir.

Böylece geniş ve tutarlı bir dünya adım adım oluşarak onun yapıtını besledi. Bu, dünya denizli, insanlarını, o insanların sorunlarını kapsamaktadır.

Bize anlattığı insanlar denize büyük tutkuyla bağlıdır. Yaşamlarını denizden sağlarlar. Deniz, fırtınaları, vurgunları, getirdiği yoksunluklarıyla güçlükler diler karşılıklarına. Gene de denizden kopmazlar. Onda sonsuzluğu, umudu, özgürlüğü bulurlar. Babaları denizde ölmüş çocuklar denizden korkup kopacaklarına, denizin çağrısına kapılırlar.

Deniz renkli, çekici görüntülerle anlatılır. Deniz getirdiği tehlikeler, büyük fırtınalar denizin uyandırdığı sevgiye gölge düşürmeyecek, onun yücelliğini somutlaştıracak bir öğe olur.

Yaşamı denizle bütünleşmiş süngerciler, balıkçılar, gemiciler iç derinlikleri olan sessiz, durgun adamlardır. Özverileri, dirençleri, ahlakları, dayanışmalarıyla örnek birer insandırlar. İnsan sevgisi onları çıkar kay gısından, kından uzaklaştırmıştır. Birbirlerine kol ka-

nat olurlar. Doğaya, kötülöklere, madrabazların sömürüsüne karşı birarada yaşama savaşımı verirler.

Halikarnas Balıkçısı'nın kalemi, deniz ve deniz insanlarının yaşamını coşkulu bir sevgiyle böyle anlatır.

Acaba bütün bunlar yüzyılımızın ilk yarısında bir deniz kasabasında gözlenmiş gerçekler midir? Yoksa gönlü yüce, anlatımı coşkulu bir yazar çevresinde gördüklerinden yola çıkarak asıl kendi içindeki dünyayı mı yansıtmıştır?..

Onun kasabasının bugün yozlaşmış, ipini koparmış turistik tatil kasabasına dönüşmesi nasıl olmuştur?

Orada şimdi yeni insan gerçekleri, hatta yeni bir doğal çevre bulunmaktadır.

Bodrum'u yeniden yaratmış olan Halikarnas Balıkçısı yasaşaydı carpık toplum düzeninin oluşturduğu bu yeni toplumsal ve doğal çevreye ne kadar yabancı kalacaktı!

Yaşam serüveni ve yapıtları

Asıl adı Cevat Şakir Kabaağaçlı olan Halikarnas Balıkçısı 1886'da İstanbul'da doğdu. 1904'de Robert Kolej'i bitirdikten sonra yüksek öğrenimini Oxford Üniversitesi Yeni Çağlar Tarihi Bölümü'nde tamamladı (1908). İstanbul'a dönünce Resimli Ay, İnci gibi dergilere yazılar yazdı (1910-1925). Bir öyküsünde halkı savaşa karşı kıskırttığı gerekçesiyle üç yıl Bodrum'da kalebentliğe mahkûm edildi. Birbuçuk yıl sonra cezası affa uğradığında İstanbul'a dönmedi, Bodrum'da kaldı. Daha sonra İzmir'e yerleşerek (1947) hayatını gazetecilik ve turist rehberliğiyle kazandı. 13 ekim 1973'de, yakalandığı kemik kanserinden kurtulamayarak öldü. Bodrum'da toprağa verildi. Halikarnas Balıkçısı, öykülerini Ege Kıyılarından (1939), Merhaba Akdeniz (1947), Ege'nin Dibi (1952), Yaşamın Deniz (1954), Gülen Ada (1957), Ege'den (1972) ve Gençlik Denizlerinde (1973) kitaplarında topladı. Anılarını Mavi Sürgün (1961) adlı kitabında derledi. Anadolu Efsaneleri (1954), Anadolu Tanrıları (1955), Anadolu'nun Sesi (1971) ve Hey Koca Yurt (1972) kitaplarında mitologya yazılarını bir araya getirdi. Romanları ise şunlar: Aganta Burina Burinata (1946), Ötelerin Çocuğu (1950), Uluç Reis (1962), Turgut Reis (1968), Deniz Gurbetçileri (1969).

Çeşitli dillerden yüz kadar da kitap çevirmiş olan Halikarnas Balıkçısı'na Kültür Bakanlığınca 1971 Devlet Kültür Armağanı verildi.



İSTER LALE, İSTER KAKTÜS — «Karışmanın, toprak beni ister lale yapar, ister kaktüs.» derdi Balıkçı. (Fotoğraf: Güven DEMİNER)

Doğada sevmeyeceği yoktu; en çok insanı severdi

Şadan GÖKOVALI

Çaldık kapısını. «Merhaba»laştık. TRT'den Okay Sağtürk'le ben. Yıl, 1971. (O, yılların, İsa'nın doğumundan —ki o da sıfır değildir— başlatılmasını yersiz bulurdu. «İsa doğduğunda gazeteler yayınlanıyor olsaydı, hiçbiri, onun doğumunu, tek sütünlük haber olarak bile vermezdi.» derdi. Ona göre tarih, söyleyin, Miletos'u Thales'in, «Tarihte siltah olarak» önceden hesapladığı güneş tutulmasından, yani İÖ 585 yılının 28 Mayıs'ından başlamalıydı.)

Söyleştik.

Ve bir öykü anlattık ona:

«Hükümdarın biri, ülkesinin bilgilerini toplayıp demiş:

— Öğrenmek istiyorum.

— Neyi, görkemli yöneticimiz?

— Nevi olacak. İnsanı elbette. İnsan önce kendi tarihini bilmeli, değil mi?

Bilginler —diyelim— bir yıl çalışıp, insanlık tarihini kırk ciltte anlatmışlar.

— Yok, demiş hükümdar, «bunca yazıyı okuyamam. Kısa olmalı.»

Bilginler —tutalım—, üç yıl daha didinip, üç ciltte özetlemişler insanın tarihini. Bunu da uzun bulmuş hükümdar ve:

— Bana, demiş, «İnsan tarihini bir tümcede anlatın.»

Gitmişler, yedi yıl düşünüp tartışıp şöyle özetlemişler insanlık tarihini:

— İnsanlar doğdular, savaşılar, öldüler!
— Sen, dedik, «ey aziz usta, sen nasıl özetlersin insan tarihini?»

Yıllarca değil, saniye düşünmeden yanıtladı Balıkçı:

— İnsanlar doğdular, sevdiler, öldüler!...

Sevgi insanıydı Balıkçı. Doğada sevmeyeceği şey yoktu, ama en çok insanı severdi. Ve insanın insanı sevmesini isterdi.

Bir gün evine gittiğimde, büyük merakla sordu:

— Yeni bir haber var mı?

— Hangi konuda? diye sorsam, dokunulmuş küstümötu gibi kapanıverirdi, biliyordum:

— Yeni pek bir şey yok, dedim ve, «sen hangi aşamasından haberişsin?» diye sordum:

— Acanım, dedi, «Norveç fiyortlarında esrarengiz cisimler görülmüş ya!»

— Galiba onlar Sovyet denizaltılarıymış.

— Yazık, dedi, «insanlık bir fırsat daha kaçırdı!» ve anlattı:

«Kavgadaki aile başka aileden, ulus, başka ulustan saldırı olunca kenetlenir, düşman'a birlikte karşı kor. Dünya insanları da, başka bir dünyadan saldırı olursa birleşebilir. O esrarengiz cisimlerin, başka dünyaluların savaş araçları olabileceği sanılıyordu...»

Balıkçı, yakın dostu, röportajın erişilmez kıvraklıkta kalemi Naci Sadullah (Danış)'ın değerlemesiyle, «ABD ya da SSCB ajanlarıncı kaçırılmasından korkulacak ölçüde» atom bilgisine sahipti. Dahası, insan ayağı Ay'a basmazdan önce, dünyanın başka dünyalardan görünüşünü bilirdi.

Onun —bana güvenmesinden yüreklere— kitaplarını yeni baskılarına hazırlıyor; gazete, dergi sayfalarında kalmış yazılarını kitaplaştırmaya çalışıyorum. Yaşadıkça da sürdüreceğim bu uğraşı. Ama neye üzüldürüm bilir misiniz? Onun yazamadıkları... Bunların yalnızca birinden söz açayım:

Balıkçı'nın, dünyamızın bir başka dünyadan görünüşünü yazmak istiyordu. Şöyle diyordu:

«Başka bir dünyadan, kapkara bir fon üstünde masmavi bir portakal gibi görünür dünyamız. Bunu bilen kimsenin dünyaya da, insana da kötülük etmesi olası değildir.»

Son soluğunu 13 ekim 1973'te İzmir'de soluyup, Bodrum'da toprağa verilen Balıkçı'ya, bir mezar bile veremedik biz, ço sevdiği insanlar. Sakın bu sitemi Balıkçı adına ettiğim sanılmasın. O, «Karışmayın, toprak beni ister lale yapar, ister kaktüs derdi.

Onun, insanlardan tek dileğini, dost Mehmet H. Doğan bir yazısının son tümcisini yineleyerek yerine getiriyorum:

— Merhaba Balıkçı, sana dünyamızdan»

